

UIT DE FLORA VAN LIMBURG

AFLEVERING 28

samengesteld door J. CORTENRAAD, Heerderweg 86H, Maastricht

Klein wintergroen (*Pyrola minor*). Born, de Rollen, ong. 200 exemplaren langs paadje tussen twee plassen (60-32-22, juni '87, R. Buskermolen & W. de Veen); Heksenberg, op de steenberg van de mijn Oranje-Nassau II, 7 ex., niet bloeiend en 20 ex., enkele bloeiend (60-54-52, juli '87, T. Mulder; W. de Veen & J. Cortenraad). Deze in Limburg zeer zeldzame soort was recent alleen nog van het bos bij het Drielandpunt en van de Holtmühle bij Tegelen bekend. Verder komt het Klein wintergroen nog op het Belgische deel van de Sint Pietersberg voor. Uit beide vondsten blijkt dat het Klein wintergroen vrij snel voor de soort gunstige plaatsen kan koloniseren, wat te denken is aan haar stoffijne zaad.

Blauw guichelheil (*Anagallis arvensis* subsp. *caerulea*). Wijlre, in mosterdakker bij het Eyserbos, op diverse plaatsen (62-23-53, juli '85, J. Cortenraad); Wahlwiller, enkele ex. in gescheurd perceel aan de Botterweck (62-33-24, juli '85, H. Hillegers & J. Cortenraad); Schin op Geul, in open berm langs spoorlijn, enkele ex. (62-22-24, juli '87, J. Cortenraad). Drie vondsten van het binnen Nederland tot Zuid-Limburg beperkte en hier zeldzame Blauw guichelheil, alle drie van (zeer) kalkrijke grond.

Waterpunge (*Samolus valerandi*). Maalbeek, langs en in natte greppel in zandgroeve (58-26-13, zomer '83, P. Spreuwenberg). J. Pinckaers stelde naar aanleiding van deze vondst de volgende mededeling samen: De vondst van de Waterpunge bij Belfeld is de eerste vondst in onze provincie sedert 1898, toen de plant bij Schinveld gevonden is. Wel zijn er nog herbariumexemplaren van rond 1950 zonder exacte plaatsaanduiding uit de buurt van Sittard, maar deze planten kunnen goed op Duits grondgebied verzameld zijn. HEGI (1939) vermeldt verschillende groeiplaatsen uit de Selfkant. Andere vondsten vlak over de Limburgs-Duitse grens betroffen groeiplaatsen bij Krefeld en Vierssen. WOLF-STAUB et al. (1986) geven aan dat de Waterpunge in de Nederrijnse laagvlakte en de Westfaalse Bucht voorkomt en daar met uitsterven bedreigd

wordt of sterk gevaar loopt te verdwijnen. Het voorkomen van de Waterpunge in het Subcentreupe district (waartoe ook de omgeving van Maalbeek gerekend wordt) in Nederland (het meest nog in Twente) sluit goed aan bij voornoemd Duits areaal. Daarnaast is de Waterpunge in het Nederlandse kustgebied vrij algemeen. In het Subcentreupe district is de Waterpunge geen zoutplant, maar een pionier van open, vochtige zandgrond. In Noord-Frankrijk vindt men Waterpunge wel samen met Knopbies (*Schoenus nigricans*), een plant die in Nederland ook voornamelijk in het kustgebied voorkomt, maar vroeger tevens zeldzaam in heidevelden en blauwgraslanden in het binnenland te vinden was. Zo trof de Wever tot 1923 de Knopbies te Schinveld aan. Na van 1983-'86 te Maalbeek te zijn waargenomen is de Waterpunge inmiddels weer verdwenen, doordat haar groeiplaats is dichtgegroeid. Mogelijk duikt zij in de komende jaren elders in de groeve weer op.

Fraai duizendguldenkruid (*Centaureum pulchellum*). Op het terrein van de voormalige mijn Emma (60-54-31, 4-8-'85, W. Simons); bij Stokhem (62-22-45, 28-8-'85, W. Simons) en bij Eys in graft, enkele ex., aug. '84, H. Gorissen). Deze eenjarige plant komt in Zuid-Limburg zeldzaam voor op open en begraasde plaatsen op löss, rivierklei en krijt. Stellig is de soort nu zeldzamer dan voorheen, maar toch

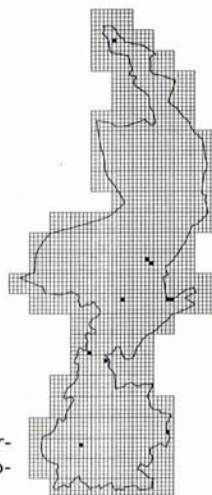
ook weer niet zo zeldzaam als het Atlaskaartje (ADEMA, 1985) aangeeft. Waarschijnlijk wordt deze plant ook over het hoofd gezien. In de jaren tachtig is het Fraai duizendguldenkruid verder nog gevonden op de Bemelerberg, in de ENCI-groeve en op rivierstrandjes bij Oost.

Gewone ossetong (*Anchusa officinalis*). Spaubeek, op aangevuld terrein bij het station, samen met Bolderik (*Agrostemma githago*) ingezaaid (60-52-23, zomer '86, div. vindrs). Van de Gewone ossetong is in Limburg geen spontaan voorkomen meer bekend.

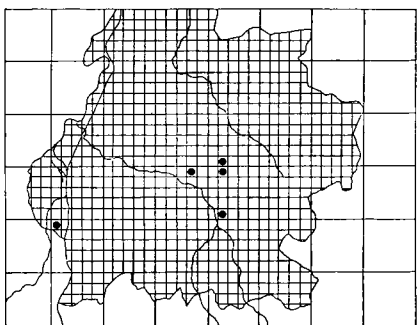
Stijf vergeet-mij-nietje (*Myosotis stricta*). Figuur 1 geeft de verspreiding weer van deze soort in Limburg sinds 1980. Het Stijf vergeet-mij-nietje komt in Noord- en Midden-Limburg voor in droge graslanden en bermen in het Maasgebied bij Mook (J. Cortenraad), Rijkelt (Plantenstudiegroep) en Osen (G. Geraedts) en op de Meijnweg (R. van Ham). In Zuid-Limburg is het thans vooral te vinden op spoorwegterreinen (bij Holtum en Sittard (A. Koster) en Haanrade (J. Cortenraad)) en op de Bemelerberg (H. Hillegers). Het Stijf vergeet-mij-nietje blijkt recent dus een zeer zeldzame verschijning in onze provincie te zijn geworden, al wordt het waarschijnlijk ook wel over het hoofd gezien met name in het Noord- en Middenlimburgse Maasdal. Ook nu zijn recente aanvullingen weer welkom. Omdat het Stijf vergeet-mij-nietje vaak verward is met het minder zeldzame Ruw vergeet-mij-nietje is het wenselijk dat Uw opgaven vergezeld gaan van enig herbariummateriaal.

Malrove (*Marrubium vulgare*). Sint Pietersberg-Wijngaardsberg, onderaan de helling bij de Duivelsgröt (61-38-11, zomer '85, H. Hillegers). De Malrove, inmiddels zeer zeldzaam in grote delen van West- en Midden-Europa, was in Limburg alleen nog bekend van de Bemelerberg.

Kleine steentijm (*Satureja acinos*). Figuur 2 geeft de recente verspreiding van deze soort in Zuid-Limburg weer. Hieruit blijkt dat de Kleine steentijm een

Figuur 1. Stijf vergeet-mij-nietje (*Myosotis stricta*).

Figuur 2. Kleine steentijm (*Satureja acinos*).

zeer zeldzame verschijning is geworden die beperkt is tot een aantal steile krijtranden (Duivelsgrot, Hoefijzer (Be-

melen), Schaelsberg, bij Ransdaal en Craubeek) en een krijthellingsgrasland (spoorweginsnijding Wijlre). De Kleine steentijm is als eenjarige soort voor zijn overleving afhankelijk van open, stenige plaatsen. Deze zijn in de huidige graslanden op kalkbodem nauwelijks meer aanwezig. Daarnaast kwam hij vroeger voor in randen van stenige akkers en langs stenige krijtpaadjes. De in oecologisch opzicht met de Kleine steentijm overeenkomende Trosagaman-der is inmiddels uitgestorven. Beide soorten komen dichtbij de grens, op de Schneeberg, nog wel voor op een aantal open, vaak omgewerkte, plaatsen. Ook op stenige spoorterreinen kan de

Kleine steentijm gevonden worden, evenals zijn familielid de Smalle raai, zoals tot voor kort langs een oude spoorlijn te Lanaken. Eventuele recente aanvullingen zijn meer dan welkom.

LITERATUUR

- ADEMA, F.A.C.B., 1985. *Centaurium pulchellum*. In: J. MENNEMA et al., Atlas van de Nederlandse flora, deel 2, zeldzame en vrij zeldzame planten, Utrecht.
- HEGL, G., 1939. *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*, Band VI, München.
- WOLFF-STAUB, R., I. BANK-SIGNON, W. DINTER, E. FOERSTER, H. KUTZELNIGG, H. LIENENBECKER, E. PATZKE, R. POTT, U. RAABE, F. RUNGE, E. SAVELSBERGH & W. SCHUMACHER, 1986. *Rote Liste der in Nordrhein-Westfalen gefährdeten Pflanzen und Tiere*. 2. Fassung. Recklinghausen.

BOEKBESPREKING

WAT GROEIT EN BLOEIT OP OUDE MUREN

W. KRUYT. Zutphen, W.J. Thieme & Cie, 1987. 80 blz., ill., reg., lit.opg. ISBN 90-03-90100-7. Prijs: f 23,50.

Door de aanwezigheid van een bijzondere (muur)vegetatie bezitten vele oude muren of muurrestanten naast historische, bouwkundige, kunstzinnige en esthetische waarden ook een natuurwetenschappelijke waarde. Aan het feit dat muren, vooral oude, door zowel hun ontstaanswijze c.q. samenstelling als de heel speciale ecologische voorwaarden een eigenaardig biotoop vormen, is tot op heden helaas nog steeds te weinig aandacht besteed.

Intensief onderzoek heeft in de loop der jaren echter allerlei interessante bijzonderheden omtrent het leven op door de mens in het verleden gebouwde muren aan het licht gebracht, met name een speciaal daaraan aangepaste flora. Het is dan ook verheugend dat er onlangs een opmerkelijk boekje is verschenen dat geheel gewijd is aan het biotoop "oude muren". In dit (o.a. met fraaie kleurenfoto's) rijk geïllustreerde boekwerkje wordt het belang van de specifiek Zuidlimburgse (mergel)muurflora voor de gehele Nederlandse (muur)flora, nog eens onderstreept. A.g.v. het feit dat de meeste muurplanten typische kalkplanten zijn en doordat in Zuid-Limburg met zijn vele oude dorpskernen, hoeven en kastelen, vanouds veelal mergelblokken als bouw materiaal gebruikt werden (pure kalksteenmuren!), neemt Zuid-Limburg wat muurvegetaties betreft, binnen Nederland een speciale positie in. Voor de studie van muurvegetaties is Maastricht onder botanici (floristen en vegetatiekundigen) nog steeds een van de interessantste steden van Nederland. In deze stad kunnen nl. (nog steeds) een groot aantal oude en fraai begroeide (mergel)muren, waaronder enkele oude brede walmuren, met vaak een unieke flora worden aangetroffen. Het is dan ook jammer dat een

(overzichts)foto van zo'n typisch mergelbiotoop in dit werkje ontbreekt.

Het boekje beschrijft echter niet uitsluitend de karakteristieke plantesoorten van (oude) muren, maar wordt juist gekenmerkt door een veel bredere en toch beknopte, overzichtelijke aanpak. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan verschillende typen van muren (zowel de gebruikte steensoort als de toegepaste metselspecie) en de verwerking ervan, de kolonisatie en vestiging van planten en de rol van pioniers daarbij. Naast de flora worden ook enkele karakteristieke vegetatietypen van muren en de daarbinnen te onderscheiden successiestadia kort besproken. Verder ook aandacht voor de ontwikkeling en handhaving van dergelijke biotopen, de zaadverspreiding, het voedselprobleem, de onderlinge relaties en speciale eigenschappen (aanpassingen) van de verschillende aan het extreme muurmilieu gebonden planten en dieren.

Hoewel dit werk als hoofdthema de muurflora heeft, wordt ook aan de muurfauna aandacht besteed. Daarbij neemt de unieke (en bedreigde) muurhagedissen-populatie in Maastricht – de meest noordelijke plaats in het totale areaal van deze soort in West-Europa! – een centrale plaats in.

Aan de tuiniers onder de lezers geeft de auteur enkele suggesties t.a.v. de mogelijkheden om zelf in eigen tuin een voor muurplanten geschikt biotoop te creëren door het op de juiste wijze aanleggen van een daartoe bestemde muur.

De meest karakteristieke muurplanten, zowel onder de korstmossen, levermossen, bladmossen, varen als bloemplanten, worden ieder afzonderlijk in een apart hoofdstuk nader besproken. Uit die opsomming blijkt eens te meer het belang van Zuid-Limburg als groeiplaats van muurplanten. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan de geschiedenis van het onderzoek naar typische muurvegetaties in binnen- en buitenland. In dit beknopte overzicht passeren diverse "oude bekenden" de revue waaronder Jacob van Ruisdael, Garjeanne, De Wever en Segal.

Een gemis in dit werkje betreft de literatuuropgaven: in verband met ruimtegebrek zijn slechts enkele werken opgenomen.

Naast het bestuderen en fotograferen van muurplanten heeft de auteur zich ook bemoeid met het behoud van bedreigde muurbegroeiingen bij restauraties van ruïnes, oude gebouwen, stadsmuren en wallekanten. In het hoofdstuk dat gewijd is aan het behoud van de muurflora, wordt dan ook kort ingegaan op de gevolgen van restauratie- en herstelwerkzaamheden aan oude muren. Ook andere bedreigingen zoals reinigen of "opschonen", waarbij verwoede pogingen worden ondernomen om van oude muren "nieuwe" te maken alsof de historie dient te worden uitgewist, komen ter sprake. Het is juist in dit verband dat het boekwerkje nu extra aandacht verdient aangezien het onderwerp in natuurbeschermingskringen momenteel zeer in de belangstelling staat (zie blz. 9-10 in dit Maandblad).

Met het oog op die bedreigingen wordt in een pleidooi voor het behoud van deze bijzondere botanische verrijking van ons cultuurlandschap een hechtere samenwerking bepleit tussen gemeentelijke diensten of particuliere architecten(bureaus) en zowel de Rijksdienst voor de Monumentenzorg als Staatsbosbeheer afdeling Natuurbehoud.

Wellicht dat het hier besproken boekje een bestaande leemte zal opvullen. Misschien vormt de oproep van T.J.D. Mulder op blz. 9-10 een goede aanleiding om ons middels dit werkje wat meer te verdiepen in het wel en wee van muurvegetaties en de daarvoor karakteristieke (en steeds zeldzamer wordende) plantesoorten. De meeste van die op blz. 9 genoemde soorten kunnen we in deze publikatie ook terugvinden.

Moge dit werkje op die manier een bijdrage leveren tot een grotere kennis en waardering van de karakteristieke flora en vegetatie van muren en daarmee de bescherming van de ons nog resterende muurbegroeiingen ten goede komen.